Verering van Onze-Lieve-Vrouw van Steps te Montenaken

Christine Princen

Kapel van Steps

Onze-Lieve-Vrouw van Steps

1 De slag van Steps

Het historisch verhaal van de verering van O.L.V. van Steps gaat terug tot de beroemde ‘slag van Steps’ in 1213. Er zijn hierover slechts twee bronnen uit die tijd terug te vinden:

- ‘Annales’ van Renier, prior van de benedictijnerabdij van Saint Jacques (1157 – 1230)
- ‘Triumphus Sancti Lamberti in Steppes’ van een onbekende kanunnik van Saint-Martin

Steps was oorspronkelijk een graafschap, ontstaan tussen 956 en 1011. Aan het einde van de 12e eeuw werd het graafschap Steps in drieën gesplitst. Eén deel ging naar het Luikse Walshoutem, een ander deel naar Cras-Avernas dat toebehoorde aan het Hertogdom Brabant, en het derde deel ging naar Montenaken dat hoorde bij het graafschap Loon. Steps was hierdoor een soort drielandenpunt geworden en eensklaps erg strategisch gelegen.
De voortdurende expansiepolitiek van het hertogdom Brabant en vooral de Dachburgse erfenis vormden de aanleiding voor de slag van Steps in het begin van de 13e eeuw.
In 1204 stelde de kinderloze Albert III van Dachsburg zijn testament op. Hij zou bij zijn dood zijn graafschap Moha bij Hoei nalaten aan het prinsbisdom Luik, deels voor zijn zielenheil maar ook mits een voorafbetaling van 50000 marken. De Luikse prins-bisschop, Hugo de Pierrepont, betaalde echter slechts een klein deel van de geldsom. Albert III voelde zich bedrogen en veranderde daarop zijn testament. Hij schonk zijn graafschap nu aan Hendrik I van Brabant, een verre verwant, voor 15000 marken. Maar ook deze Hendrik I was een slechte betaler en achtte het koopje voor beklonken na een betaling van slechts 5000 marken.
Albert III kreeg echter in 1206 toch nog een erfgenaam, een dochtertje Gertrude genaamd, dat onmiddellijk werd verloofd met Dietbald van Lotharingen. Deze Dietbald erkende in 1212, na het overlijden van Albert III, de prins-bisschop van Luik als zijn leenheer voor het graafschap Moha, vooral uit strategische overwegingen.
De hertog van Brabant, Hendrik I voelde zich vernederd door Dietbald van Lotharingen en voerde daarom in april 1212 een schijnaanval uit op het graafschap Moha. Bovendien wilde hij zich wreken op de prins-bisschop van Luik en viel hij met zijn troepen op 3 mei 1212 Luik binnen. Vier dagen lang plunderden en vernielden de Brabantse milities de vurige stede van Luik. Deze vernedering kennen we als de Sac de Liège.
De Luikse prins-bisschop wilde weerwraak voor de brutale vernieling van Luik. Hij bouwde Luik eerst weer op en maakte dan een afspraak met de graaf van Vlaanderen en met de graaf van Loon voor een vergeldingsactie. Op 10 oktober 1213 werd het hertogdom Brabant langs twee flanken binnengevallen. Deze aanvallen mislukten echter. De stoutmoedige Hendrik I trok daarop met zijn leger een tweede keer richting Luik. Toen hij echter Luik naderde, deed het zicht op de herstelde Luikse verdedigingsmuren en op een getraind en paraat Luiks leger, hem afstappen van het idee om Luik een tweede keer te overvallen. Maar bij het terugtrekken van zijn troepen stootte hij aan het Stepsveld te Montenaken, op de grens tussen Brabant, Luik en Loon, op het Loons-Luiks leger. Een nieuwe confrontatie was onvermijdelijk.
Beide legers stonden een tijdje oog in oog met elkaar en wisselden stokken, stenen, stoere taal, schimpscheuten en meer van dat fraais uit.

Op 13 oktober 1213, rond negen uur ’s morgens barstte de strijd los. De gepantserde ruiters van graaf Lodewijk II van Loon en van de Brabantse hertog Hendrik I stormden op elkaar af! Tegen de middag was de veldslag reeds beslist. De Brabanders sloegen op de vlucht, achterna gezeten door de Luikse infanterie. Tijdens deze achtervolging werden nog vele Brabantse soldaten afgemaakt door de Lonenaren. De achtervolging werd pas gestaakt rond 18 uur ’s avonds, met het invallen van de duisternis!
Goed nieuws doet snel zijn ronde en nauwelijks enkele uren nadat de Brabanders verslagen waren op het Stepsveld in Montenaken, werd de overwinning reeds verkondigd en gevierd op de Place Saint-Lambert te Luik. De Sac de Liège was gewroken!

2 De legende van O.L.V. van Steps

De doorsnee middeleeuwer was dikwijls omringd door verschijnselen die hij niet kon begrijpen, die hij niet kon uitleggen. In die vijandelijke wereld vormde God en het geloof vaak zijn enige zekerheid en verklaringsgrond.
God en zijn heiligen konden dus ook niet ontbreken op het slagveld van Steps. In de Luikse kronieken schrijven de geschiedschrijvers de zege expliciet toe aan de tussenkomst van Sint-Lambertus en de heilige maagd Maria.
Bij Jean d’Outremeuse, een 14^{e}-eeuws Luiks kroniekschrijver, wordt het historisch verhaal reeds vervangen door een soort legende over de slag. Bij de Brabantse kroniekschrijvers van die tijd wordt de slag van Steps en hun vernederende nederlaag echter doodgezwegen.
In de legende van O.L.V. van Steps staat het zonnewonder centraal. De Luikse en Loonse troepen zouden in het begin van de veldslag door de zon gehinderd, verblind geweest zijn totdat de zon plots achter de wolken verdween. Volgens Jean d’Outremeuse zou “*Sint Lambertus in een gouden harnas en met een gouden bijl in de hand, zittend op een wit paard en voorafgegaan door Maria, stralender dan de zon aan de hemel verschenen zijn voor de veldslag”.* De Loons-Luikse overwinning werd in de mondelinge overlevering gaandeweg volledig toegeschreven aan de wonderlijke tussenkomst van de maagd Maria.
Elk verhaal leidt zijn eigen leven, zodat meer dan vijf eeuwen later pastoor J.B. Kaudt het volgende schreef in de Gazette van Sint-Truyden op 15 juni 1873:
“*Hugo’s gebed werd verhoord. Eensklaps gebeurde een schitterend mirakel: de H. Maagd verscheen aan zijne soldaten en riep hen door bemoedigende woorden tot den strijd… In het vurigste van de slag, zoo wordt verhaald, wierp de zon zulke schitterende lichtstralen op de Brabanders dat zij, met blindheid geslagen in de worsteling zich onderling vermoordden”.*
Enkele jaren later wilde pastoor J. Boonen van de kapel van Steps een Mariaal bedevaartsoord maken. Hij organiseerde eind 1887 een bedevaarts-markt en gaf bij die gelegenheid hierover een brochure uit in de twee landstalen getiteld ‘*Onze-Lieve-Vrouw miraculeus van Steps’* en *‘Notre-Dame miraculeuse de Steps’*, waarin het traditionele Stepsverhaal subtiel werd aangepast aan de tijdsgeest van het einde van de 19de eeuw. Het begin van de officiële Stepslegende. Eind 1904 waren reeds 9000 exemplaren van deze brochure verkocht. Het middeleeuwse Stepsverhaal had intussen een lange weg afgelegd.

3 Geschiedenis van de Stepskapel

De oudst gekende vermelding over een Mariakapel te Steps dateert van 1476. In dat jaar schonk Maria Sweerts een bunder grond aan de gemeenschap van Montenaken om een kapel te bouwen voor 'Onze-Lieve-Vrouw van de slag van Steps'.
De vondst van 2 muntstukken in 1853, tijdens de afbraak van die eerste kapel, lijken deze tijdsaanduiding te staven, want hierdoor kan men de bouw ervan situeren rond 1478 – 1482.
Rond 1650, onder het pastoraat van Robert Zannen (1631 – 1676) had men de kapel reeds vergroot. Maar in de volgende eeuw, tijdens de vele oorlogen en de plunderingen van het leger van Lodewijk XIV, veranderde de kapel in een ruïne.
Pastoor Jean Dehasque (1741 – 1760) startte een eeuw later de grootste restauratiecampagne ooit van de oude kapel, maar dit belette niet dat op 7 oktober 1796 de Stepskapel door de Franse revolutionairen werd gesloten voor de eredienst.
Hierdoor raakte de kapel opnieuw in verval om dan uiteindelijk in 1853 afgebroken te worden en op 10 mei 1853 te starten met de bouw van een nieuwe kapel. Pastoor Meesen mocht die dag de eerste steen leggen van de huidige Stepskapel.

4 Het Mariabeeld van Steps

De eerste vermeldingen van een Mariabeeld van Steps dateren van 1467. Er is niets geweten over de beeldhouwer ervan, noch over het beeld zelf. Volgens geschiedschrijver Adriën d'Oudenbosch zou het Mariabeeld rond Pasen dat jaar plots over miraculeuze gaven beschikt hebben. Dit gaf aanleiding tot het ontstaan van spontane bedevaarten naar de Stepskapel. Rond die zelfde tijd speelden zich in Luik gelijkaardige miraculeuze taferelen af met het Mariabeeld van de Sint-Pauluskerk. De Luikenaars zagen dit als een onheilspellend voorteken. En inderdaad, op 17 september kwamen de Luikse ambachten andermaal in opstand tegen hun prins-bisschop Louis de Bourbon. De Luikenaars wisten dat de Bourgondische hertog Karel de Stoute zou reageren. Er hing oorlog in de lucht! Het Luikse rebellenleger, onder leiding van Raes van Heers, kon best wat bovennatuurlijke hulp gebruiken om weerstand te kunnen bieden aan de Bourgondische oorlogsmachine van Karel de Stoute. Op 11 oktober 1467 verhuisde het Mariabeeld van de kapel van Steps naar de Sint-Lambertuskathedraal in Luik. Hier kreeg het beeld, naast het vaandel van Sint-Lambertus, een ereplaats in het koor. Toen het Luikse leger optrok naar het slagveld te Brustem namen ze de symbolen van hun patroonheiligen mee. Karel de Stoute versloeg op 27 oktober 1467 de Luikenaars in Brustem. Het vaandel van Sint-Lambertus keerde nog in flarden terug naar Luik, maar het miraculeuze Mariabeeld van Steps kon op de vlucht niet worden meegesleept en verdween voorgoed uit de annalen van de geschiedenis.
Het huidige Mariabeeld dateert van de periode vlak erna, 1467 - 1481. Het is een laatgotisch rechtstaand Mariabeeld met kind. Bij dit beeld wordt het Jezuskind uitzonderlijk op de rechterarm gedragen. Enkele details, zoals de eenvoud van Maria's diadeem, wijzen op een landelijke, eenvoudige en ambachtelijke fabricatie.

Het Mariabeeld van Steps werd tijdens de contrareformatie omgedoopt tot Hemelkoningin of *Regina Caeli*. Om het beeld van enkele typische attributen van de Hemelkoningin te voorzien zoals het pronkkleed, de kroon en de scepter, werd er in het begin van de 17de eeuw danig aan het Mariabeeld geprutst. Om de barokke kronen te kunnen dragen werd een stuk van Maria's diadeem afgezaagd en kreeg het kindje Jezus een pin in het hoofd. Men amputeerde twee tenen van het Jezuskind opdat de drapering van het pronkkleed beter en mooier zou vallen. Verder kreeg Maria een tweede linkerhand zodat ze de scepter kon vasthouden; de andere zit onder het kleed.
De eerste miraculeuze genezing dateert van 1891 toen weduwe A. Lemaire van Luik genezen werd van een ernstige navelbreuk.
In het bedevaartboekje van 1904 '*Onze Lieve Vrouw Miraculeus van Steps te Montenaken'* kon pastoor J.G. Boonen twee volle bladzijden met genezingen noteren.
Tot de dag van vandaag komen gelovigen nog bidden om genezing, regelmatig worden nog negen dagen na mekaar gebeden om genezing te bekomen, zogenaamde novenen. In het dialect wordt dit ook een 'negende bidden' genoemd.

5 De verering van Onze-Lieve-Vrouw van Steps

De verering van Onze-Lieve-Vrouw van Steps kende in de loop der tijd enkele ups en downs. Vaak speelde de priester een belangrijke rol in de heropleving van de verering. Maar steevast volgde nadien een periode van gelatenheid en verzwakte interesse waardoor ook de zorg voor de kapel afnam en ze in verval geraakte.
Nadat de nieuwe kapel in 1853 was voltooid, bleef het vuur van de Stepscultuur op een laag pitje branden. Deze sluimertoestand duurde tot 29 december 1870, toen de inwoners van Walshoutem en Wezeren gehoor gaven aan de oproep van hun priesters om te gaan bidden voor '*de gevangene van het Vaticaan, paus-koning Pius IX'.* Ondanks het felle winterweer en de ijzige koude wandelden de mensen, Marialiederen zingend en weesgegroetjes biddend, richting de kapel van Steps.
Nadien werden nog regelmatig pelgrimstochten georganiseerd naar de kapel van Steps. Zo was er op 24 juni 1873 een pelgrimstocht van zo'n 10000 tot 12000 gelovigen naar de kapel. Ze baden om het einde van de vervolging van de kerk, voor de vrijheid van Pius IX en om vrede in de wereld te bekomen.
In 1897 startte pastoor Julien Boonen met een promotiecampagne rond de bedevaart naar de Stepskapel in Montenaken. Vanaf Maria-geboortedag op 8 september volgden de stoeten, bedevaarten en misvieringen mekaar 8 dagen lang op. Het officiële Stepsgebed '*gelief O Maagd Maria'*, waaraan de bisschop 40 dagen aflaat had verbonden, werd die dag voor het eerst verkocht. Meer dan 6000 gelovigen trokken die dagen door de straten van Montenaken.
In 1913 organiseerde men voor de eerste keer de Stepsfeesten. Op 7 september om 14u vertrok de godsdienstige, historische stoet vanop het dorpsplein van Montenaken. Van toen af werden er om de 25 jaar, dus ook in 1938, 1963, 1988 en 2013 Stepsfeesten georganiseerd. In

2013 nog trokken 17 groepen in historische kledij, verschillende koren en fanfares en enkele praalwagens door de straten van Montenaken.
Onze Lieve Vrouw van Steps was intussen sinds 1962 ook officieel de “O.L.V. van de weg” geworden. Op zondag 26 mei 1963 organiseerde men daarom de eerste autowijding. Er werd op die manier naar een nieuw bedevaartpubliek gezocht en dit bleek een waar succes!
Verder vindt sinds 1988 om de vijf jaar een kaarsjesprocessie plaats, die dit jaar in september gepland is.
Nu nog wordt elk jaar in de maand mei een mooi programma uitgewerkt voor de Stepskapel. Dit jaar was het programma als volgt:

- maandag 30 april: opening van de meimaand met om 19u eucharistieviering in de kerk. Na de mis brengen de parochianen het beeld van O.L.V. van Steps van de kerk naar de kapel.
- verder is er iedere maandag, dinsdag, woensdag, donderdag, vrijdag en zaterdag van mei om 19u een eucharistieviering in de kerk.
- ook worden er nog elk jaar in mei bedevaarten georganiseerd naar de kapel. Dit jaar was dat op dinsdag 8 mei voor de parochies van Jeuk, Mielen en Boekhout, op dinsdag 15 mei voor de parochies van Gingelom, Wezeren en Niel, op dinsdag 22 mei voor de parochies van Vorsen, Kortijs en Montenaken en op dinsdag 29 mei voor de parochies van Borlo, Buvingen en Muizen.
- zondag 27 mei: eucharistieviering in de kapel gevolgd door de wijding van motorvoertuigen en fietsen, op het marktplein van Montenaken.

Van Mevr. Ivette Beirnaert kreeg ik op 30 mei 2018 volgende gegevens door:

De teller van het aantal aanwezigen op de vieringen in de kapel gedurende de meimaand van dit jaar, tot en met vandaag 30 mei 2018 staat op 1223 personen. Waarschijnlijk komen er morgen voor de laatste meiavond nog minimum een vijftigtal personen op bezoek, dus vermoedelijk zullen deze meimaand een kleine 1300 bedevaarders de kapel bezocht hebben.

Op de dinsdagen van de bedevaarten brachten steeds een 40 tot 50-tal personen een bezoek.

Bij de eerste communieviering van dit jaar in mei waren er 248 personen aanwezig en bij de viering van de oud-strijders op 8 mei nog eens 92 deelnemers.

De ganse meimaand is er tijdens de dag steeds begankenis in de kapel. Gedurende de ganse dag is het een komen en gaan om een kaarsje te branden.

Dit jaar zijn er 10 procent meer kapelbezoekers genoteerd dan vorig jaar.

Voor de autowijding kwamen er 150 personen in 2015, het jaar nadien 159 bedevaarders met hun wagen, in 2017 lieten 136 personen hun auto wijden en in 2018 waren er 156 bezoekers op de autowijding.

Een bewijs dat de kapel van Steps nog steeds een populair en gekend bedevaartsoord is in Zuid-Limburg, in Haspengouw, in Gingelom!

Bibliografie:

Kapelletjes langs 's Heeren wegen in Gingelom. Gingelom: Geschied- en heemkundige kring 'Het Drie Swaenenland', 2009.

Kempeneers, A., *Histoire de Notre Dame de Steps et de sa statue miraculeuse a Montenaken*. Woutersbrakel: Zech & Fils, s.d.

Vandenghoer, C., *Montenaken, Steps, Gingelom*. Leuven: C. Vandenghoer, 1988.

Wemans, G., Thierie, R. en Gielen, G., *Montenaken: van Caesar tot Napoleon of de geschiedenis van een Haspengouws dorp van de Gallo-Romeinse periode tot de Franse Revolutie*, Gingelom: Davidsfonds Gingelom, 2004.

Wemans, G. en Thierie, R., *De slag van Steps 1213*. Gingelom: Davidsfonds Gingelom, 2006.

Wemans, G., *Stepsviering Montenaken 8-15 september 2013*. Montenaken: parochieraad Montenaken, 2013.